

УДК 070.4:050:[341.344(438=161.2)](091)

Журнал інтернованих воjakів армії УНР «Наша Зоря» у таборі Ланцут (Польща): джерельно-інформаційний потенціал

Ігор СРІБНЯК

д-р. іст. н., проф.

Київський університет
імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,
04070, Київ, Україна
i.sribniak@kubg.edu.ua
ORCID ID 0000-0001-9750-4958

Марина ПАЛІЄНКО

д-р. іст. н., проф.

Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка
вул. Володимирська, 60,
01033, Київ, Україна
mpaliienko@knu.ua
ORCID ID 0000-0002-9098-1142
© Срібняк І., Палієнко М., 2021

У статті відтворено особливості таборового повсякдення інтернованих воjakів-українців у таборі Ланцут (Польща) протягом першої половини 1921 р. шляхом проведення фронтального аналізу матеріалів часопису «Наша Зоря», який видавався в згадуваному таборі. Із самого початку свого існування журнал зумів об'єднати навколо себе значну частину таборян, які не лише прочитували кожен із його номерів, але й дописували до редакції, пропонуючи свої матеріали до друку.

Разом із тим слід відзначити, що «Наша Зоря» зуміла вийти поза межі Ланцуту — частина її накладу потрапляла до інших таборів інтернованих Армії УНР, а також була доступною (через систему підписки) для всієї української політичної еміграції в Польщі. Відтак попри невеликий загальний наклад тижневик зумів здобути чисельну читачьку аудиторію серед таборян.

У зв'язку з тим, що редакція журналу не мала достатньо коштів для тиражування достатнього накладу «Нашої Зорі» — вона була змушена звертатися до своїх читачів із проханням про внесення пожертв до її пресового фонду. Цей заклик не залишався без відповіді — завдяки грошовим надходженням від таборян, українських емігрантських організацій у Польщі, а також окремих цивільних осіб редакція тижневика зуміла забезпечити досить регулярний вихід усіх його випусків.

Дуже важливим було й те, що остання повсякчасно дбала і про поліпшення поліграфічної якості журналу, зумівши перейти від напівкустарних способів (рукописне виготовлення обкладинки, роздрукування макету номеру на друкарській машинці, шапірограф) до типографського набору та тиражування журналу.

Протягом усієї початкової фази свого існування (грудень-липень 1921 р.) тижневик «Наша Зоря» залишався одним із небагатьох живильних джерел для інтернованих воjakів Армії УНР у таборі Ланцут, укріплюючи їхню віру в завтрашній день і додаючи воjakтву сил та енергії для подальшої праці, здобуття знань, власного розвитку та духовно-національного зростання.

Ключові слова: інтерновані воjак-українці, табір, часопис, стаття, «Наша Зоря», Армія УНР, Польща.

JOURNAL OF INTERNED SOLDIERS OF THE UNR ARMY “NASHA ZORIA” IN ŁANCUT CAMP (POLAND): SOURCE AND INFORMATION POTENTIAL

Ihor Sribniak

Doctor of Sciences (History), Professor
Borys Grinchenko Kyiv University
18/2, Bulvarno-Kudryavska St., Kyiv, Ukraine, 04070
i.sribniak@kubg.edu.ua
ORCID ID 0000-0001-9750-4958

Maryna Paliienko

Doctor of Sciences (History), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska St., Kyiv, Ukraine, 01033
mpaliienko@knu.ua
ORCID ID 0000-0002-9098-1142

The article reproduces the peculiarities of interned Ukrainian soldiers' everyday life in the Lancut camp (Poland) during the first half of 1921 by conducting a frontal analysis of the materials of the journal “Nasha Zoria” (“Our Dawn”), which was published in the above-mentioned camp. From the very beginning of its existence, the journal was able to unite a large part of the camp members, who not only read each of its issues but also wrote to the editorial office, offering their materials for publication.

At the same time, it should be noted that “Nasha Zoria” managed to go beyond Lancut — part of its edition went to other internment camps of the UNR Army and was also available (through the subscription system) for all Ukrainian political emigrants in Poland. Therefore, despite the small general circulation, the weekly managed to get a numerical readership among the campers.

Since the journal's editorial board did not have enough funds to distribute a sufficient circulation of “Nasha Zoria” — it was forced to appeal to its readers with a request for donations to its press fund. This appeal did not go unanswered — thanks to the cash revenues from campers, Ukrainian emigrant organizations in Poland, as well as individual civilians, the editors of the weekly, managed to ensure a fairly regular release of all its issues.

It was also significant that the latter constantly took care of improving the printing quality of the journal, being able to move from semi-artisanal methods (handwriting the cover, printing the layout of the issue on a typewriter, shapirograph) to the printing set and replication of the journal.

Throughout the initial phase of its existence (December-July 1921), the weekly “Nasha Zoria” remained one of the few nutritious sources for the interned soldiers of the UPR Army in the Lancut camp, strengthening their faith in the future and adding strength and energy to the army for further work, gain knowledge, own development, spiritual and national growth.

Keywords: interned Ukrainian soldiers, camp, journal, article, “Nasha Zoria”, Army of the Ukrainian People's Republic, Poland.

Актуальність теми зумовлена насамперед тим, що матеріали таборової преси є незамінним джерелом об'єктивної інформації при відтворенні життя й повсякдення вояків Армії УНР, які перебували в таборах інтернованих на теренах Польщі на початку 1920-х рр. Специфіка їх побуту в таборі Ланцут у першій половині 1921 р. вивчалася як польськими (Karpus, 1997; Szymanek, 1997), так і українськими дослідниками (Срібняк, 1997; Срібняк, 1999; Павленко, 1999), що дозволило ознайомити широкий загал істориків з історією цього табору. Одночасно відбувалася наукова розробка проблем функціонування газетно-журнальної періодики інтернованої Армії УНР, яка реалізувалася у появі кількох монографічних досліджень, де було нагромаджено значний обсяг фактологічного матеріалу і про таборіві видання Ланцуту (Сидоренко, 2000, с. 61–64; Wiszka, 2001; Вішка, 2002).

В останні роки процес вивчення різних аспектів життя й діяльності інтернованих вояків-українців у цьому таборі не втрачає своєї інтенсивності, свідченням чому став вихід у світ низки статей та узагальнюючої монографії (Срібняк, 2017; Срібняк, 2018; Sribniak, 2018). На окрему увагу (в контексті цієї статті) заслуговує ще одна розвідка, присвячена висвітленню внеску таборового часопису «Промінь» у зміцнення ідейних засад інтернованого вояцтва в Ланцуті (Срібняк, 2018). У цій публікації містилась коротка згадка про часопис «Наша Зоря», так само стислий аналіз специфіки видання цього тижневика та його змістового наповнення було здійснено в рамках ще однієї статті (Голубничка-Шленчак, 2020).

Але попри такий досить чисельний науковий доробок із різних аспектів функціонування табору все ще залишається недослідженою джерельна вартість матеріалів «Нашої Зорі». З цією метою авторами цієї статті було проведено фронтальний аналіз контенту згадуваного часопису, який стосувався життя та повсякдення інтернованих вояків-українців у Ланцуті. Для повнішого виявлення місця і значення матеріалів тижневика «Наша Зоря» були також залучені спогади таборянина О. Семмо, який діяльно долучався до їх редагування (Семмо, 1987, с. 236–237).

Мета дослідження полягає у відтворенні особливостей таборового повсякдення інтернованих вояків-українців у таборі Ланцут, *завданням статті* є встановлення джерельного потенціалу матеріалів часопису «Наша Зоря», який тиражувався протягом першої половини 1921 р. у згадуваному таборі.

Виклад основного матеріалу

Перший номер літературно-військового часопису «Наша Зоря» вийшов у таборі Ланцут 16 грудня 1920 р. Ініціаторами його заснування виступили Дем'ян Нестеренко (головний редактор), Григорій Сіманців (один із найактивніших членів редакції), Олександр Семмо

та ін. Зусиллями цього гурту однодумців була виготовлена рукописна матриця першого числа журналу та забезпечено її тиражування на шапірографі. Для виготовлення матриць наступних чотирьох номерів журналу вже використовувалася друкарська машинка, для виготовлення накладу — той самий шапірограф (Голубнича-Шленчак, 2020, с. 65).

Такий спосіб тиражування обумовлював досить низький рівень поліграфічного виконання перших чисел часопису, що спонукало редакцію висловити сподівання, що «шановні читачі до виконання технічного боку не віднесуться із суворою критикою» (Наша Зоря, 1920, с. 1). Але редакція весь час докладала зусиль до того, аби покращити поліграфічну якість «Нашої Зорі», що й було уможливлено стараннями Г. Сіманціва, який зумів роздобути «друкарські черенки (форми для складання типографських літер — авт.) та організував, хоч і примітивну, а все ж, друкарню (Семмо, 1987, с. 236–237).

З перших номерів редакцією була вироблена оптимальна структура журналу — як правило кожне його число відкривалося передовою статтею, яка мала настановний характер, далі уміщувались аналітичні статті на різні теми, фрагменти спогадів та художніх творів, звіти, сатиричні мініатюри, роздуми, замітки, оповідання і вірші, гумористичні нотатки. Часопис охоче вдавався до двосто-

ронньої комунікації зі своїми читачами, публікуючи їх звернення та листи до редакції (у витягах або повністю) (Сидоренко, 2000, с. 62–63).

Згідно з цією схемою третій номер журналу відкривала передова стаття, у якій повідомлялось про початок роботи Ради Республіки («тимчасовий законодавчий і вищий контрольний орган (передпарламент) в У.Н.Р.»). На думку редакції часопису, це була дуже значуща подія для всіх вояків Армії УНР, які «опинившись на чужій території, без виразних і ясно уявляемих перспектив[...] майбутнього[...] не тільки не розפורшилися й не згубили свого державного центру й державности», а навпаки стали «міцнійше, спаюючи во єдино наш національний фронт». Прагнучи внести в це і свою лепту, «Наша Зоря»

звернулася до таборян із закликом «Українці всіх напрямів, єднайтесь», який мав, на її думку, стати «провідною стежкою до здобуття нашому народові незалежності й у першу чергу звільнення його від Московського червоного імперіалізму». Редакція сподівалась, що «Рада Республіки, пам'ятаючи, що лишень армія, регулярна, дисциплінована й суто національна може бути головною підвалиною нашої державности, у першу чергу займеться справами свого війська, уділяючи йому максимум уваги, енергії й підтримки». Це було тим більш нагальним, що до складу Армії УНР, на думку редакції, «затесалося багато злодіїв, які провокують нашу справу і які в щент хочять розшматувати наш військовий організм» (Наша Зоря, 1921а, с. 1).

Останнє твердження не залишилося голослівним, і вже в цьому ж числі тижневика було повідомлено про факти негідної поведінки окремих старшин у таборі, зокрема — прокурора 2-ої Волинської дивізії полковника Янушкевича, який «одверто ганьбив і лаяв Українців» через свої українофобські переконання (після антиукраїнського демаршу він залишив дивізію та перейшов до загону осавула Яковлева); голови вищого суду при Штабі тилу хорунжого Трембовецького й сотника Шулаїва, які під час звільнення до міста «напилися п'яні і своєю поведінкою на улицах м. Ланцут дискредитували Українське Старшинство» («3 життя табору», 1921).

У рубриці «3 життя табору» знайшлося місце і для короткої замітки «позитивного змісту», яка власне стосувалася культурно-мистецького життя в таборі. У ній, зокрема, йшлося про проведення заходу ми хорунжого Цукорника першого концерту в таборі (у приміщенні «старшинського інтернату»), що відбувся 8 січня 1921 р. Як повідомляв часопис — на концерті була «присутня публіка стороння — місцева польська інтелігенція». Сам концерт відбувся «досить добре», «особливо подобалась присутнім гра на бандурі» («3 життя табору», 1921).

Але системне налагодження культурно-освітньої роботи зіштовхувалось у таборі з величезними труднощами, зумовленими майже повною відсутністю матеріальних ресурсів у інтернованих. У березні 1921 р. журнал (у рубриці «3 українського життя на чужині»), узагальнюючи ситуацію у всіх місцях інтернування Військ УНР, відзначав: «Культурно-просвітня праця в таборах не набрала, на жаль, того характеру інтенсивности, якого треба було би сподіватись, доцільно використовуючи для нашого війська період інтернування. Коли де яка праця й переводиться, то вона не має глибоких корнів, вогню й запалу. Усе обмежується концертами, виставами й далі цього не йде, не дивлячись на всі сприятливі для цього умови. Правда, відчувається деякий брак інтелектуальних сил, але в цьому винна виключно наша інтелігенція, не зайнята державною роботою, яка побоялась сісти за дроти разом із нами й полишила своє військо на власні сили» («В таборах», 1921).

Причиною цього були вкрай несприятливі умови перебування інтернованих вояків-українців, і зокрема в таборі Ланцут. Вони позначались не лише на культурно-мистецькій сфері, але й перешкоджали налагодженню освітнього процесу в Державній юнацькій школі Армії УНР, особовий склад якої перебував у цьому таборі. Особливо дошкуляла юнакам і «кепський харч», і неможливість організувати «муштрові» і «клясові» заняття. Між тим, на думку газети, командуванню табору та школи належалося подбати про регулярну роботу Юнацької школи аби час інтернування не було згаяно, і щоби її слухачі вже «на весну, вийшовши в частини, вони вже старшинами» могли би захищати свою Батьківщину. Але замість цього юнаки «ходять напівобдери, голодні, безпорадні, продають білизну, або торгують тютюном чи бутербродами. Декотрі не витримують і, кидаючи табор, простують на Україну, при чому багато ловиться й під військовою ескортою повертаються назад. І нема кому не тільки підтримати цей цвіт нашого інтелігентного юнацтва й ідейного вояцтва, а навіть подбати про поліпшення харчів, — бо правительством відповідні кошти на це були відпущені» («Рятуйте наше юнацтво», 1921).

Відтак редакція часопису не уникала уміщення на своїх шпальтах «гострих» тем, що дозволяло сподіватись на їх вирішення. До розряду непростих тем належало й «мовне» питання, при чому в силу того, що значне число старшин Армії УНР не володіло в достатній мірі українською мовою, і що найгірше — не докладало жодних зусиль аби покращити свій рівень володіння нею. Реакцією на такий стан речей стало заснування в Ланцуті «Спільки захисту рідної мови», до складу якої вписалось 250 таборян (здебільшого козаків). Як повідомляла «Наша Зоря», ланцутське відділення «Союзу Українок» і таборова культурно-освітня комісія підтримали згадувану Спільку тим, що приєднались до неї у своєму повному складі («В Ланцуті», 1921).

Із повідомлень, уміщених у цьому номері, привертає увагу інформація про діяльність Союзу Українок, заходами членів якого була облаштована «Хата козака» й дитячий садок, а також поліпшено становище інвалідів у таборі (для них було організовано видача цигарок та урізноманітнено раціон харчування. Із Союзом кооперувала свою роботу філія товариства Червоного Хреста, яка підтримувала контакти з представниками цієї організації в інших таборах та її головною управою («В Ланцуті», 1921).

Чергове (шосте) число «Нашої Зорі» було присвячено Т. Шевченкові, портрет якого прикрашав її обкладинку. Переважна більшість його матеріалів стосувалися життя та творчості Кобзаря, відзначався той колосальний вплив, які справили поезії Т.Шевченка на формування національного світогляду українців. У цьому номері також повідомлялось і про надходження до пресового фонду «Нашої Зорі» 4445

марок польських (м.п.), зазначалися прізвища її жертводавців (підполковник Гудима, заступник міністра внутрішніх справ Уряду УНР Літвіцький), які внесли 300 м.п. кожен (Наша Зоря, 1921с).

Найнагальнішою проблемою для таборян у березні 1921 р. був брак коштів для завершення облаштування таборового театру в одному з таборових бараків. З цим була пов'язана й затримка в проведенні Шевченківських днів. Лише завдяки внескам із дивізійних кас потрібна сума була нарешті зібрана, але й після цього ініціаторам його створення довелось, за зінанням «Нашої Зорі», «вжити всіх[...] фізичних і моральних сил і навіть відривати шматок від власного рота, збираючи копійки на його будівлю». Найдіяльнішу участь у завершенні облаштування театру взяли полковник Бальме, хорунжий Василько, сотник Шулаїв; художники Харьків, Цимбал і Красицький (Наша Зоря, 1921d, с. 25).

Тільки 20 березня 1921 р. стало можливим провести в таборі вшанування пам'яті Кобзаря, яке розпочалося проведенням панахиди та параду військ на таборовій площі. Увечері того ж дня в урочисто відкритому таборовому театрі імені Т. Г. Шевченка відбувся святковий концерт. До його програми увійшли хорові співи, сольні номери на фортепіано (Арнали, Лотоцька) та скрипці (Швець), декламації (Титаренко, В. Далекий, Квітка, Верещака, Конашевич), гра на бандурі (М. Теліга). Справу ускладнювало те, що приміщення театру цілком не відповідало вимогам акустики. Також глядачам були представлені живі картини «Україна в неволі» і «Україна в славі». Інформуючи про проведення концерту тижневик відзначив, що найактивніше до його організації долучалися генерал-хорунжий О. Пилькевич та полковник Попсуй-Шапка («Спілка культурно-просвітних», 1921).

Журнал дбав про національне згуртування інтернованого вояцтва і шляхом розміщення інформації про діяльність «Комісії по улаштуванню померших у Ланцуті українських вояків», члени якої станом на середину березня 1921 р. віднайшли 408 могил, у т.ч. 206 могил галичан (Наша Зоря, 1921d, с. 25).

У цей час у центрі уваги журналу була й ініціатива зі скликання 20 березня ц.р. конференції діячів культурно-просвітньої справи в Армії УНР, що було ініційовано начальником культурно-просвітнього відділу 1-ої Кулеметної дивізії Климом Поліщуком та уповноваженим культурно-просвітньої комісії в Ланцуті хорунжим Г. Сіманцівим (Наша Зоря, 1921d).

Як зазначалося на шпальтах «Нашої Зорі» — її проведення було обумовлено потребою «координації роботи культурно-освітньої сил армії У.Н.Р. і пошукання нових принципів в організації серед війська культурно-просвітньої справи». З огляду на те, що до участі в роботі конференції прибули представники не всіх частин, дислокова-

них у Ланцуті, було вирішено вважати її «нарадою». Констатувавши, що «культурно-просвітна справа і праця по національному усвідомленню (освідомленню — *авт.*)» в армії стоїть не на відповідній висоті», учасники наради визнали необхідним «сконсолідувати всі культурно-просвітні сили в один об'єднуючий центр». Для цього був створений тимчасовий комітет «Спілки культурно-просвітних робітників Армії У.Н.Р.» у складі К. Поліщука, Г. Сіманціва, Г. Гордієнка, А. Сокало, І. Гончаренка й О. Пилькевича («Спілка культурно-просвітних», 1921).

Уже починаючи з квітня 1921 р. «Наша Зоря» досить регулярно висвітлювала роботу таборового театру, що дозволяє реконструювати його репертуар. Так, зокрема, 24 березня драмгуртком 1-ої Кулеметної дивізії була підготовлена вистава А. Кашенка «Зоря нового життя нашого рідного краю». У ній були задіяні таборові артисти — подружжя Касперт, Салівон, Штурко, Романович, Пікарчук, Юркевич, Шаманський та ін. За три дні гурток підготував ще дві п'єси («На перші гулі» і «Куди вітер віє»), які пройшли зі значним успіхом. 28 березня драмгурток Збірної станиці виставив п'єсу М. Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю», наступного дня гурток штабу тилу презентував два водевілі («Жінка з голосом» В. Товстоноса й «Куди вітер віє» С. Васильченка), які були підготовлені режисером Тупкало («Театр і мистецтво», 1921).

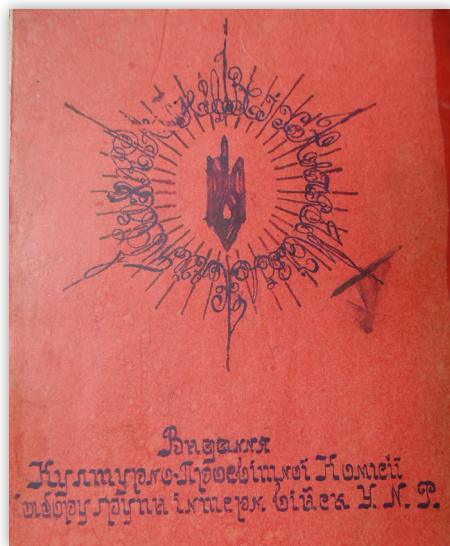
Одним зі своїх першочергових завдань редакція часопису вбачала протидію більшовицькій пропаганді, слушно вважаючи, що для послаблення єдності українського вояцтва ворог готовий застосувати будь-які провокації та не зупиниться ані перед чим. Відтак «Наша Зоря» закликала не вірити нашептам провокаторів: «вони мякенько стелють, коли-ж бо твердо на їх постелях спати». На думку журналу, «доки міцно з'єднані одною думкою й незломною волею дальшої боротьби та скупчені в організовану сім'ю військову» інтерновані уявляють поважну силу, з якою будуть змушені рахуватись їх вороги, але якщо ж «розпорошимося — і нас немає й нас ніхто не знає та і знати не захоче». У «Нашій Зорі» гостро картали тих з інтернованих, хто втікав із табору аби піти на поклон ворогові, бо це було не гідно честі вояка Армії УНР. Разом із тим, тут лунала критика й на адресу тих, хто намагався пробратися до ЧСР у пошуках «кращого життя». Кожен, хто вибрав для себе такий шлях — на думку газети — ставав на шлях «зради кривним і собі», і саме на таких полювали більшовицькі агітатори, сподіваючись у такий спосіб вбити клин у єдність українського вояцтва («Панове Браття», 1921).

Таборовий часопис повідомляв про всі значущі події в таборі, відтак його редакцій не міг оминати приїзд до табору Головного Отамана Військ УНР С. Петлюри. Ця подія відбулась 14 квітня 1921 р., і,

звичайно ж, — стала особливою в житті таборян. С. Петлюру (якого супроводжували військовий міністр уряду УНР генерал М. Омелянович-Павленко й голова Української військово-санітарної місії генерал В. Зелінський) зустрічав таборовий хор пісню «Гей ти, батьку-отамане», після чого на таборовому плацу відбувся військовий парад. Головний отаман обійшов усі бараки, у яких мешкали інтерновані, увечері того ж дня він виступив перед представниками військових частин з інформаціями про сучасний політичний стан, закликавши присутніх «до єдності і віри в майбутнє». Завершував програму перебування С. Петлюри «концерт-вистава», підготовлений силами таборових артистів («Приїзд п. Головного», 1921).

За кілька днів потому (20 квітня 1921 р.) у таборі відбувся з'їзд культурно-просвітніх працівників табору, у роботі якого взяли участь близько 30 представників від частин Армії УНР, які перебували в таборі. Першим на ньому виступив генерал М. Шаповал, який висловив побажання «більшої доцільності» тієї культурно-просвітницької праці, що провадилася дотепер різними гуртками та організаціями без жодної координації між ними («З'їзд культ[урно]-просвіт[ніх] робітників», 1921). Учасники з'їзду обговорили широке коло питань, які стосувались шляхів та перспектив розвитку культурно-освітньої роботи в Армії УНР. Після цього ними було ухвалено підсумкове положення, у якому містилася ціла низка пропозицій, реалізація яких вимагала відповідних організаційних рішень вищих органів Військ УНР (Військового міністерства й Генерального штабу). Одним із найважливіших завдань, на думку учасників з'їзду, було забезпечення «національного й демократичного змісту всієї культурно-освітньої праці в армії і виховання з козака — свідомого громадянина Республіки» («З'їзд культ[урно]-просвітніх робітників армії УНР», 1921).

Гуманітарний складник життя таборян регулярно висвітлювався на сторінках журналу в рубриці «Життя табору». У своєму квітневому випуску «Наша Зоря» повідомляла про діяльність Ланцутського відділу українського товариства Червоного Хреста, який узяв на себе забезпечення продуктами 98 дітей інтернованих у таборі. Крім того, він приходив на допомогу дітям і жінкам, купуючи для

них одяг та білизну. Відділ надавав матеріальну допомогу й редакції «Нашої Зорі», переказавши до її пресового фонду 1000 м.п. та подарувавши один пуд (16 кг) газетного паперу. Ця діяльність відділу стала можливою завдяки переданій йому грошовій допомозі від Республіканської капели О.Кошиця та Союзу українок у Відні («Життя табору», 1921).

У згадуваній рубриці була розміщена коротка замітка і про роботу Союзу Українок у таборі, заходами якого була заснована та провадилась таборова школа для дітей, де їх не тільки навчали грамоті, рисуванню та ліпленню, але й «перевиховували в національній душі». У цьому Союзу допомагали різні філантропічні організації та благодійні установи, крім того, на ці потреби призначався визначений відсоток із чистого прибутку, отриманих після проведення в таборі платних концертів та вистав. Також Союз отримував регулярну матеріальну допомогу від таборової філії YMCA (голова — міс Келінг) («Життя табору», 1921). У квітні 1921 р. до табору — з нагоди Великодніх свят — надійшло 175 тис. м.п. від Українського Горожанського Комітету, ще одна пожертва (40 тис. м.п.) — для дітей інтернованих у таборі — була отримана від папи римського (через проф. І. Огієнка) («Допомога інтернованим», 1921).

Редакція з вдячністю повідомляла про матеріальну допомогу, яку надавали журналу окремі особи та організації. Так, зокрема, Ланцутський відділ Українського Червоного Хреста передав на потреби часопису «Наша Зоря» 600 аркушів друкарського паперу і 1000 м.п., а драматичний гурток 1-ої Кулеметної дивізії на чолі із сотником В. Далеким передав до пресового фонду видання кошти (6991 м.п.), що були отримані за продаж вхідних квитків на виставу «Мартин Боруля» (діяльну участь в організації цієї вистави взяли полковник Попсуй-Шапка й таборянин Рифальський) («Від редакції», 1921). Завдяки цим надходженням станом на початок квітня в пресовому фонді було зібрано 15636 м.п. («На незалежну пресу», 1921а).

Як уже зазначалось, часопис уважно спостерігав за всіма подіями таборового життя, звертаючи особливу увагу на його культурно-мистецьку компоненту. З огляду на те, що в таборі діяло кілька театральних самодіяльних гуртків, «Наша Зоря» час від часу аналізувала мистецький рівень підготовлених ними вистав. Так, зокрема, у спеціальному додатку «Театральний листок» була подана інформація про постановку протягом 7–20 квітня 1921 р. драми «Жидівка вихрестка» (підготовлена драмгуртком під режисурою сотника Шулаїва), оперети «Наталка Полтавка» (драмгурток Штабу тилу), п'єс «Хазяїн» і «Батраки» та комедії «Мартин Боруля» (драмгурток Кулеметної дивізії), п'єси «Гаркуша» (драмгурток Збірної станиці) («Театральний листок», 1921).

Часом гострі докори, які висловлювались на адресу деяких режисерів та артистів-аматорів критиками, викликали і зворотну реакцію. Журнал розміщував на своїх шпальтах листи-відповіді — з не менш гострими спростуваннями суб'єктивних оцінок театральних критиків (Тупкало, 1921), а також і відповіді критиків на ці заперечення (Лесь, 1921).

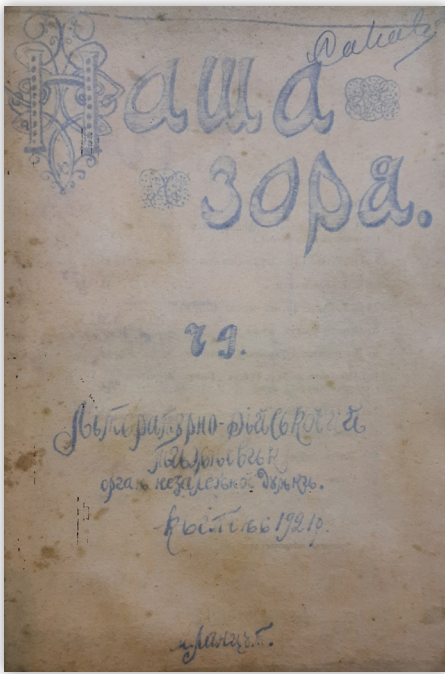
Конкуренція між кількома драмгуртками, яка мала місце в Ланцуті, і зокрема той поспіх, з яким готувалися до вистави деякі п'єси, а також відсутність у їх складі достатньої кількості артистів із відповідними мистецькими здібностями, спонукав «Одного з терпеливих глядачів» висловити думку про бажаність організації однієї «трупі з найкращих сил усіх гуртків під режисурою одного з ліпших режисерів». Такий крок, на його думку, дозволив би забезпечити «вишколення будучих артистів», коли молоді та недосвідчені аматори могли би «випрацьовувати із себе дійних артистів» — маючи можливість зблизька спостерігати за грою більш старших товаришів, дехто з яких мав професійний досвід виступів на сцені («У семи няньок», 1921). Проте ця пропозиція так і не була реалізована в силу неготовності таборових артистів до такого рівня кооперації зусиль.

Серед помітних подій мистецького життя табору — концерт хору Збірної станиці під орудою сотника Д. Котка, що відбувся 24 квітня 1921 р., отримавши схвальні відгуки його слухачів. І хоча за зізнанням таборового журналу запропоновані пісні вже неодноразово звучали в таборі, хор Д. Котка справив враження високим мистецьким рівнем виконання всіх номерів, що було обумовлено «вишколом, послухом і дисциплінованістю» всіх хористів, заслуга в чому належала їх диригенту («Концерт хору», 1921).

Майже цілковита відсутність якихось зручностей для проживання в таборі дуже обтяжувала побут вояцтва. Ще більше пригнічувала таборова дійсність жінок і дітей, що також перебували в Ланцуті, додаючи разом зі своїми чоловіками всі невигоди такого існування. Намагаючись привернути увагу таборового загалу до цієї проблеми невідомий кореспондент журналу повідомляв, що в таборі перебувало 83 дітей і підлітків (63 хлопці та 20 дівчат), з них до семи років — 28 дітей, від 7 до 16 років — 55 підлітків. З них 38 осіб були неграмотними й малограмотними, ще 14 скінчили народну школу, а дехто й 1–3 класи гімназії (реального училища). З цих останніх двоє перебували на навчанні в Спільній юнацькій школі. Близько 30 підлітків були сиротами («Діти в нашій армії», 1921, с. 11).

Автор цього допису замислювався: «коли нам дорослим людям, уже поломаним і пошматованим життям, тяжко жити за дротами», то наскільки ж неможливим було існування тут сиріт, які «обірвані босі, голодні, і холодні живуть[...] по різних бараках». Їх повсякдення це «бруд, лайка, наряди, навіть варта до грошової скриньки». Він конста-

тував, що навесні 1921 р. було дещо зроблено для поліпшення їхнього харчування, а також розпочато підготовчі заходи для заснування дитячого садку, школи та інтернату для дітей, проте через відсутність вільних приміщень у таборі реалізувати цього не вдалось. Між тим — на слушну думку дописувача журналу — «для успішного виховання цих дітей потрібно, щоби наш уряд і громадянство звернули на них [дітей] як найбільшу увагу», створивши для них майстерні, де би вони могли працювати, і за жодних обставин не залучати їх до виконання нарядів та служби, а також не використовувати у якості джур («Діти в нашій армії», 1921, с. 12).

У журналі друкувалися матеріали, що були покликані пробудити інтерес до вивчення української мови — у першу чергу таборовим жіноцтвом, бо попри існування в таборі філії Союзу Українок, значна частина жінок її не знала, та зрештою, і не хотіла її знати. У нарисі «Плекай жіноцтво, рідну мову!» таборянин М. Теліга розмірковував над тим, що могло би спонукати російськомовну жінку до вивчення української мови, і пропонував зацікавлювати її «рідною мовою. Вселити в неї любов до неї. Поставити перед нею українську мову в повній її красі. Щоб жінка зрозуміла, що мова є виразником душі людини[...]. Дати до зрозуміння, що то за сильна зброя в руках жінки — мова свого народу!». Автор допису був переконаний у тому, що до цього добре «спричиняється укр[аїнська] література та історія письменства»,

але «найкращим посередником між «зацікавленням» і жінкою є її чоловік. Незнання мови жінкою лежить на вині свідомого чоловіка», бо більшу частину свого часу «жінка проводить у дружнім житті зі своїм чоловіком», а «спільне життя народжує спільні інтереси й ідеї». З цього автор допису доходив висновку, що «в галузі національної свідомости і знання жінки свідомий чоловік» у стані чинити на неї найбільший вплив, а відтак має своїм моральним обов'язком прищепити їй любов до української мови. Ці зусилля мають доповнюватись також членами таборового осередку Союзу Українок, який є «душею й розумом нашого жіноцтва» (Теліга, 1921, с. 28).

Таборовий часопис регулярно повідомляв про всі важливі таборові події, до числа яких належав і вихід 13 травня 1921 р. першого номеру живої таборової газети «Промінь». У короткій замітці з цієї нагоди зазначалось, що її зміст був прочитаний акторами-аматорами зі складу драмгуртка 1-ої Кулеметної дивізії. Певно, що прагнучи зацікавити таборян матеріалами цього видання, «Наша Зоря» без жодних на те підстав відзначила, що «Промінь» «по розміру і змісту носить характер великих європейських газет». Також повідомлялось про запровадження для «Проміня» попередньої цензури, що також суперечило твердженню про «європейськість» цього таборового видання («Жива газета», 1921).

У цьому номері журналу було уміщено й кілька коротких заміток із різних царин життя таборян — про започаткування «гимназійних курсів» та старшинських курсів українознавства (Наша Зоря, 1921e, с. 28), лист до редакції, у якому йшлося про відсутність розроблених військових статутів, підручників, інструкцій українською мовою (Прохода, 1921, с. 35), «Звіт про матеріально-грошовий рух Ланцутського відділу Українського товариства Червоного Хреста з 27–1 по 15–V 1921 р.» з докладним розписом отриманих прибутків та здійснених видатків (Наша Зоря, 1921e, с. 39–40).

Опублікувала «Наша Зоря» і спростування (у вигляді «рапорту») інспектора піхоти Військ УНР генерал-хорунжого В. Петрива, яким він відреагував на не підписану замітку в журналі «Наша Зоря» (№ 5), де на його думку упереджено висвітлювався зміст його виступу в таборі (Наша Зоря, 1921e, с. 36). Редакція заперечила свою заангажованість у цьому, заявивши про відкриття справи щодо генерала «за безпідставне обвинувачення... [часопису] в клеветі і провокації» (Наша Зоря, 1921e, с. 37).

Повідомлялось у журналі і про проведення 23 травня 1921 р. у переповненій залі таборового театру «урочистого святкування дня ангела [ана] Головного Отамана Симона Петлюри. Під звуки духової оркестри і співів хору старшинство й козацтво поздоровляло свого Отамана гучними криками «Слава». Після доповіді про життя та діяльність С. Петлюри для козацтва відбулася вистава «Нахмарило» Б. Грінченка («День ангела», 1921). 24 і 25 травня 1921 р. у таборі перебував бандурист Д. Щербина, який дав два концерти, які пройшли «з колосальним успіхом» («Кобзар-бандурист», 1921). За деякий час часопис із вдячністю повідомляв про те, що виручені кошти за проведення одного з його концертів були передані на пресовий фонд «Нашої зорі» («На незалежну пресу», 1921b).

На початку літа відбулися важливі зрушення в системі організації просвіти для таборян, які приділяли все більше уваги власній освіті та самоосвіті. За повідомленнями таборового журналу, значне число

таборян Ланцуту зацікавилися вивченням есперанто, намагаючись опанувати її самотужки. До цього їх підштовхнула лекція А. Чернявського «Міжнародна допомогова мова й есперанто». Проте всі спроби організувати гурток вивчення мови есперанто виявились неуспішними через брак фахових викладачів («Есперанто», 1921a, с. 34). Реалізувати це вдалось лише на початку липня 1921 р., коли в таборі постало товариство українських есперантистів, члени якого вирішили розпочати курси мови есперанто («Есперанто», 1921b, с. 19).

9 червня 1921 р. у таборі стало можливим відкрити Український народний університет (УНУ). Цього дня в приміщенні таборового театру було проведено зустріч майбутніх викладачів та слухачів УНУ, обрано деканів факультетів та його ректора. Для учасників цієї зустрічі було організовано обід та футбольний матч, після чого всі бажуючі мали можливість прослухати 8-ме число газети «Промінь», яке було присвячено цій події. Свято завершилось виставою п'єси «Кума Марта» в постановці драмгуртка 1-ої Кулеметної дивізії («Свято відкриття Університету», 1921). Такий супровід відкриття УНУ справив враження на інтернованих — до числа його слухачів записалось 196 таборян, переважна більшість яких уже мала завершену середню освіту. Водночас лекції відвідувало значно більше осіб (від 300 до 500). Відповідно до своїх зацікавлень вони могли обрати історико-філологічний, математично-природознавчий або економічний факультети («3 Університетського життя», 1921).

«Наша Зоря» повідомляла і про створення гімназії в Ланцуті, у якій навчалось 124 учня (у переважній більшості — дорослих). Передбачалось, що після почергового навчання у всіх 12 класах та складання іспитів за кожен клас учні будуть отримувати відповідні документи, завірені в міністерстві народної освіти УНР, що відкриватиме для випускників можливість для продовження навчання у вищих навчальних закладах різних європейських країн («Гімназія», 1921).

У червні 1921 р. група таборян об'єдналася в ініціативний гурток, який розробив та подав на затвердження командуванню групи Військ УНР статут «Товариства українських військових піонерів року 1917», яке мало об'єднати «всіх активних борців за ідею УНР від 1917 р.» та діяти задля «вшанування пам'яті загиблих товаришів» та «матеріального забезпечення й підтримки їх родин» («Нова організація», 1921). Безперечно, що сама ідея заснування такого товариства була цінною та своєчасною, проте його члени не диспонували жодними коштами, відтак не мали можливості виконати статутні завдання товариства.

У цьому ж номері редакція повідомила про ще одну громадську ініціативу частини таборян, які вважали необхідним відзначити 4-ту річницю прийняття 1-го Універсалу УЦР. З огляду на те, що команду-

вання групи інтернованих самоусунулось від організації будь-яких акцій, єдиною прикметною її подією стала лекція професора І. Біднова, яку він відчитав 23 червня 1921 р. з цієї нагоди («Свято 1-го Універсалу», 1921).

Життя таборян у червні 1921 р. було урізноманітнено проведенням першого шахового турніру, у якому взяли участь усі найсильніші гравці інтернованих у Ланцуті частин. Перемогу в турнірі здобув хорунжий А. Чернявський (Окремий корпус кордонної охорони) («Шахи», 1921).

Дехто з таборян шукав виходу з остогидлого табору будь-якою ціною, що спонукало їх до неоднозначних рішень. Одним із таких було зголошення (через польську владу) декого з числа українських старшин до вступу у Французький іноземний легіон, що на думку редакції вже поставило їх поза межами Армії УНР («Чергові кандидати», 1921).

Такі настрої в декого з інтернованих українських старшин спонукали редакцію звернутися до засадничих питань військового будівництва, розміщуючи на своїх шпальтах матеріали, у яких розглядалися можливі оптимальні шляхи розвитку армії. До їх числа належала стаття «Наша старшина (спроба характеристики)», автор якої дав своє розуміння процесів, що мали місце в старшинському корпусі Армії УНР. Увесь загал українського старшинства він поділив на дві категорії — тих, хто мав активну вдачу та індіферентних. Остання з них, на думку автора, теж була неоднорідна, маючи дві складові — «стисло національну, з усіма прикметами української національної вдачі» та «бувших російських офіцерів мирного часу і близьких їм по духу — часу воєнного». До першої категорії належали «діти села, наші хуторяни», які «по натурі своїй[...] флегматичні, важкі на підйом, але уперті й виносливі, як ішаки». Російська панівна міська культура так і не змогла їх денационалізувати, і після того як їх «мирне життя було порушено[...] революцією, вони прокинулись, забігали, навіть виголошували промови, а потім знову заснули» («Наша старшина», 1921, с. 5).

Ще одна складова «індіферентних» — це ті, які тихо собі існували, «як «вся служила кляса» в б[увшій] Росії: у політику не втручались, думали й читали зовсім мало, а більше гуляли в карти, виробляли «трюки», пиячили від безділля й менш усього чекали, що настане мент, який зтурбує [їх] непомітне животіння». Їх рішення приєднатись до Армії УНР було ситуативним, але прихід до влади гетьмана зміцнив їх «проукраїнську» мотивацію, проте в них ніколи не було бажання щиро служити Україні. Силою обставин більшість із них навіть вивчили українську мову, але послуговувались нею вони тільки на службі. Зрештою, на думку автора статті, вони тільки грали «ролю» українського старшини, й адаптувавшись достатньою мірою в цій іпостасі, вони «заспо-

коїлись і почали знову животіти, не змінивши в основі старого життя російського середнього офіцера: карти — коли є гроші, горілка, пльотки, вечірки з нахилом до дебошів і сяке таке виконання своїх безпосередніх обов'язків» («Наша старшина», 1921, с. 5–6).

Але попри такий спосіб життя, ледь не всі вони намагались зробити кар'єру в Армії УНР. За спостереженнями автора статті, особливо наполегливими в цьому були ті, хто не мав нічого спільного «з національною ідеєю, яка навіть часто ворожа їм», які навіть іноді просто не сприймали українців «всіма фібрами своєї душі, хоч із зовнішнього вигляду вдавали із себе самих щирих патріотів, борців за ідею». При тому — «будучи дуже обмеженими умово, як і всі кар'єристи, вони мали спільну для таких людей рису — це уміння сховати від других свою обмеженість і дійсне своє обличчя», і завдяки своєму вмінню вислужуватись — майже завжди позитивно атестувались своїм безпосереднім начальством («Наша старшина», 1921, с. 7).

Автор статті дав свою оцінку й тій категорії старшин, які займали активну життєву позицію та із самого початку долучилися до руйнування старої російської армії, аби «на розвалинах її збудувати собі опору для майбутньої державности. З цього елемента витворився кадр революційно національних ватажків і нервів армії, завданням яких було створити організовану реальну силу, проїняти її революційним запалом і направити її на боротьбу за національні ідеали[...]. Це був і тепер іще єсть той національно свідомий елемент, який Українство виносив

у своїм серці й силів (так у тексті — *авт.*) національну ідею зі своїм життям так, що власне життя і свій народ у нього щось ціле, неподільне». Власне вони, на думку невідомого автора статті, «утворили собою кадр національно-свідомої ідейної старшини», до якої пізніше «приєдналась ще і старшина[...] з Галичини, яка, не дивлячись на величезну різницю у вихованню, психології, розумінню часу, все-ж таки, дякуючи спільній ідеї, спільним бажанням, підперла й поповнила значно ряди цього українського свідомого старшинства» («Наша старшина», 1921, с. 8).

Ця категорія українського вояцтва «пережила й радісні часи перемоги й часи хвилевого занепаду, але весь час міцно трималася», бо за своєю природою не могла бути неактивною, проводячи працю «над

освідомленням елементу несвідомого, боротьбу з некорисними ворожими впливами в армії чи, нарешті, праця над удосконаленням самих себе — усе це є продукт лише активності і віри». Спільність їх поглядів була обумовлена вже тим, що Україна для них «зробилась частиною [їх] внутрішнього „я”», заклавши підвалини їх політичного й національного світогляду («Наша старшина», 1921, с. 9).

Ще одна складова національно свідомої старшини Армії УНР належала, на думку автора статті, до неофітів українського руху. Ця категорія до початку революційних подій 1917 р. навіть «не чула про Україну», і «національна боротьба захопила [їх] несподівано, стихійно». Перебуваючи в епіцентрі суспільних перетворень в Україні, ці старшини «повною мірою виявили свій активізм[...], вони перші підхвачували лозунги національних проводирів і несли їх у маси». Але через те, що «національна ідея була прийнята ними на віру», їхні переконання не були тривкими, тому «в період перемоги вони яскравіше і з погордою відчують свій патріотизм, зате під час національних невдач вони легко піддаються зневіррю». Вони найгостріше відчували «свою національну покривдженість», тому найбільше «відплачують своїм ворогам: ріжуть, б'ють, катують і знущаються. Це ті, які весь час проводять у полі, у боях, щиро б'ються за волю України, носять оселедці і шлики, з піною в роті проклинають кацапів, але ті-ж моменти з легкістю на серці часами співають: „Гей, яблучко, куди котися»» («Наша старшина», 1921, с. 9).

Але в Армії УНР не бракувало й «москалів по духу, з московським[и] і великодержавницькими традиціями, щирих сторонників „Единой недѣлимой Росіи”». І хоча після бойового протистояння з Добровольчою армією в 1919 р. їх кількість дуже суттєво зменшилась, ця категорія колишніх російських офіцерів усе ще була помітна в масі українського старшинства. Серед них були й «відверті москалі, порядні, чесні, які, хоч і не вірять у нашу справу, але працюють не за страх, а за совість, як фаховці. Вони одверто кажуть, що „України” вони не знають і знати не хочуть, попали в армію нашу (Армію УНР — *авт.*) випадково і, коли настане підходячий момент, вони її покинуть». Таких старшин насправді було зовсім небагато, натомість кількісно переважали такі, які поставили собі за мету послаблення внутрішньої єдності Військ УНР та «зрив із середини так ненависної їм „України”». При цьому «щоденна розкладова робота провадиться ними добровільно, у силу непримиримості їх із нашою національною справою» («Наша старшина», 1921, с. 10).

Завершувалася ця стаття докором на адресу уряду, який на думку автора статті, ставив перепони активній, національно-свідомій старшині в боротьбі зі злочинним елементом у лавах старшинського корпусу Армії УНР, що могло призвести до її денаціоналізації, та ката-

строфічно відбитися на всій українській визвольній справі («Наша старшина», 1921, с. 11).

Пропонуючи свої «рецепти» поліпшення таборового існування для інтернованих «Наша Зоря» розмістила допис про кооперативний рух у Ланцуті, у якому повідомляла про діяльність таборового кооперативу «Запорожець». Станом на 1 травня 1921 р. останній отримав 156682 м.п. чистого зиску, які були спрямовані на задоволення культурно-освітніх потреб усіх інтернованих у Ланцуті. На думку невідомого автора допису, це було «надзвичайним успіхом», та мало заохотити кооператорів до поширення їх досвіду шляхом розробки статуту для дивізійних кооперативів та організації курсів для підготовки працівників у військових кооперативах. Більше того, у статті містилась пропозиція покласти на кооперативи справу забезпечення Армії УНР з усіх сфер постачання, що було абсолютно нереалістичною в умовах інтернування ідеєю («Військова кооперація», 1921).

Зрештою, це розумів і сам автор статті (його справжнє ім'я було приховане під криптонімом «Мик. О. Л-ий» — *авт.*), і пропонував кооперативі обмежитись власне боротьбою з таборовим спекулянтом, а також подбати про ознайомлення вояцтва з різними способами ведення кооперативної справи, що могло би бути йому корисним уже після звільнення з таборів. Для цього, на його думку, належалося «улаштувати лекції, на яких-би вияснялася роля кооперації в економічному життю нації», а крім того — організувати «курси рахівників-діловодів, щоби при повероті на Україну наш козак-громадянин із таким-же завзяттям працював над відбудовою економічного життя своєї батьківщини, з яким він зараз бореться за свою політичну незалежність» («Військова кооперація», 1921).

У липні 1921 р. тижневик у якості післямови звернувся до проведеної в березні ц.р. у Ланцуті конференції («з'їзду») діячів культурно-просвітньої справи в Армії УНР. Автор допису, який напевно що приховавав своє справжнє прізвище під псевдонімом «Вал'яник», вважав, що з'їзд «всебічно переглянув справу сучасного стану культурно-освітньої праці на місцях і констатував позитивні та негативні її сторони; заслухав доклади й інформації про постановку цього діла в інших арміях[...], розглянув і ухвалив зарані детально розроблений плян культурно-освітньої праці в нашій армії[...], намітив бажану конструкцію цілого апарату культурно-освітнього і яскраво накреслив зміст його діяльності, найбільше доцільний, пристосований до вимог життя й умов нашої визвольної боротьби» (Вал'яник, 1921, с. 15–16).

У підсумку з'їзд ухвалив свою резолюцію, у якій були сформульовані найважливіші принципи реформування культурно-освітньої роботи в Армії УНР. Ваги з'їзду додавало те, що на ньому були при-

сутні ті її організатори, хто «більшу частину своїх сил, особливо протягом останніх 4-х років, поклав переважно на справу національного усвідомлення широких кол вояцтва». До них долучились і відомі українські освітяни професори П. Холодний, І. Біднов, Чайківський та ін. Його учасники сподівались, що реалізація накреслених завдань закладе «міцні підвалини[...] державности[...] через національно-освітнє виховання» українського вояцтва, «даючи зі своїх рамен свідомих громадян Республіки, національних агітаторів, вірних синів свого народу» (Вал'яник, 1921, с. 15–16).

Але на думку автора статті вище військове командування так і не дослухалося порад (і зокрема про доцільність передання проведення культурно-освітньої роботи з відання Генерального штабу до військового міністерства). Автор не вважав доцільним і створення окремої керівної структури в Генштабі (4-го генерал-квартирмейстерства) спеціально для культурно-освітніх справ, бо був переконаний, що «не діло Генштаба учить нашого козака, як „любить батьківщину“, бо добра частина його потребує сама цієї науки». Також критично Гр. Вал'яник розцінив і реорганізацію Збірної станиці Армії УНР у культурно-освітній курінь (у складі резервних і місцевих військ УНР), вважаючи, що це є гіршим зразком «творчости штапованих фаховців, які мають за собою 25-літній стаж російської служби» (Вал'яник, 1921, с. 17–18).

Звичайно, у цій критиці напевно що було раціональне зерно, проте вважити висловлені зауваження зваженими та цілком безсторонніми немає достатніх підстав. Реорганізація культурно-освітньої роботи в частинах і з'єднаннях Армії УНР була проведена за виробленим Генеральним штабом планом, і його розробники з різних міркувань не врахували багатьох висловлених на з'їзді пропозицій. Реорганізація деяких підрозділів відбувалася за наказами головної команди Військ УНР, яка не вважала за доцільне вдаватись до попереднього обговорення своїх майбутніх кроків.

З числа важливих таборових новин, уміщених до рубрики «З життя табору» в липні 1921 р., слід згадати про урочисте відкриття військового факультету Народного університету, яке відбулось у таборовому

З М І С Т	
1. Мик. О. ЛІЙ. -- Військова кооперація та її завдання	1-3.
2. Ч-БЕЙ. -- Хто винен?	4-5.
3. Ч-ХА -- Наша старшина. (Спроба характеристки)	5-11.
4. А. ЛЕБЕДИНСЬКИЙ. -- Таки прийшла.	11.
5. Б. КОЛЕРТ. -- Есперанто і його значіння для людства взагалі й для України зокрема.	12-15.
6. Гр. ВАЛЬДИЧІК -- Нації і життя.	15-18.
7. З життя табору	18.
8. Ріжне	19.
9. Бібліографія	20.
10. Листування з читачами	--
11. Від Редакції.	--
12. О г о л о ш е н н я	--

театрі в присутності голови ради Республіки І. Феценка-Чопівського й начальника Генерального штабу генерала В. Сальського 6 липня 1921 р. Деканом нововідкритого факультету був призначений генерал М. Юнаків, який був відсутній на відкритті через свою хворобу. Насамкінець журнал повідомляв, що «факультет обіцяє зацікавити собою широкі верстви нашого старшинства» («Заснування військового факультету», 1921), тим більше, що в таборі було достатньо бажаючих набутти нових знань, та при нагоді спробувати здобути вищу освіту в Польщі.

Насамперед це стосувалося членів студентської громади табору, яка станом на липень 1921 р. мала у своєму складі 56 членів, 45 з яких виявляли бажання продовжувати навчання, маючи для цього всі відповідні документи. Цими студентами опікувалась управа української студентської організації в польській столиці, шукаючи можливостей для їх зарахування до складу студентів вищих шкіл Варшави, Кракова й Познані (Наша Зоря, 1921f, с. 19).

Висновки

Тринадцятий випуск журналу «Наша Зоря» виявився останнім, що вийшов у Ланцуті, бо протягом другої половини липня 1921 р. вояки-українці були переведені до табору Стшалково. Весь час свого функціонування «Наша Зоря» залишалась невід'ємною частинкою життя інтернованих вояків-українців, бо на її сторінках знаходили своє віддзеркалення актуальні для таборового загалу сюжети, які стосувались як міжнародної та громадсько-політичної тематики, так і таборового повсякдення.

Власне із самого початку свого існування журнал зумів об'єднати навколо себе значну частину таборян, які не лише прочитували кожен із його номерів, але й дописували до редакції, пропонуючи свої матеріали до друку. Разом із тим, слід зазначити, що «Наша Зоря» зуміла вийти поза межі Ланцуту — частина її накладу потрапляла до інших таборів інтернованих Армії УНР, а також була доступною (через систему підписки) для всієї української політичної еміграції в Польщі. Відтак попри невеликий загальний наклад тижневик зумів здобути чисельну читацьку аудиторію серед таборян.

Із самого початку «Наша Зоря» була дотаційним виданням, у силу чого її редакція була змушена звертатись до своїх читачів із проханням про внесення пожертв до її пресового фонду. Цей заклик не залишався від відповіді — завдяки грошовим надходженням від таборян, українських емігрантських організацій у Польщі, а також окремих цивільних осіб редакція тижневика зуміла забезпечити досить регулярний вихід усіх його випусків. Дуже важливим було й те, що остання повсякчасно дбала і про поліпшення поліграфічної якості журналу, зумівши перейти від напівкустарних способів (рукописне виготов-

лення обкладинки, роздрукування макету номеру на друкарській машинці, шапірограф) до типографського набору та тиражування журналу.

Протягом усієї початкової фази свого існування (грудень-липень 1921 р.) тижневик «Наша Зоря» залишався одним із небагатьох живильних джерел для інтернованих вояків Армії УНР у таборі Ланцут, адже на його шпальтах завжди були присутні суголосні їх думкам національно-патріотичні мотиви, поставали здавна знайомі інтернованим образи народних героїв, уміщувались найкращі зразки прозових та поетичних творів авторства самих таборян, — отже, усе те, що укріплювало віру вояцтва в завтрашній день і додавало йому сил та енергії для подальшої праці, здобуття знань, власного розвитку та духовно-національного зростання.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- В Ланцуті. (1921, березень). *Наша Зоря*, 5.
- В таборах. (1921, березень). *Наша Зоря*, 5.
- Вал'яник, Г. (1921, липень). Надії і життя. *Наша Зоря*, 13, 15–18.
- Від редакції. (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 20.
- Військова кооперація та її завдання. (1921, липень). *Наша Зоря*, 13, 3.
- Вішка, О. (2002). *Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.)*. Історико-бібліографічне дослідження. Львівська обласна друкарня.
- Голубнича-Шленчак, Ю. (2020, 29 жовтня). «Вона освітить темряву ночі й покаже правдиві шляхи»: видання таборового часопису «Наша Зоря» вояками інтернованої Армії УНР у таборах Ланцут-Стшалково-Каліш у Польщі (1921–1923 рр.). В *Україна ХХІ століття: тенденції та перспективи розвитку (новітні виклики)*, матеріали ХХІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (с. 65–68). Київ.
- Гімназія. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 34.
- День ангела Головного Отамана в Ланцуті. (1921, 25 травня). *Наша Зоря*, 10–11, IV.
- Діти в нашій армії. (1921, 25 травня). *Наша Зоря*, 10–11, 11.
- Допомога інтернованим. (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 18.
- Есперанто. (1921b, липень). *Наша Зоря*, 13, 19.
- Есперанто. (1921a, червень). *Наша Зоря*, 12, 34.
- Жива газета. (1921, 25 травня). *Наша Зоря*, 10–11, 28.
- Життя табору. (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 17.
- 3 життя табору. (1921, 24 січня). *Наша Зоря*, 3.
- 3 Університетського життя. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 34–35.
- З'їзд культ[урно]-просвіт[ніх] робітників. (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 18.
- З'їзд культ[урно]-просвіт[ніх] робітників армії УНР. (1921, 25 травня). *Наша Зоря*, 10–11, 26–27.

- Заснування військового факультету при Народньому Університеті. (1921, липень). *Наша Зоря*, 13, 18–19.
- Кобзар-бандурист Д. Щербина серед інтернованих. (1921, 25 травня). *Наша Зоря*, 10–11, IV.
- Концерт хору Збірної Станиці. (1921, 15 квітня). *Додаток до журналу «Наша Зоря»*, 9, 5.
- Лесь, О. (1921, 15 квітня). Відповідь на лист пана Тупкало. *Додаток до журналу «Наша Зоря»*, 9, 4–5.
- На незалежну пресу. (1921а, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9.
- На незалежну пресу. (1921b, червень). *Наша Зоря*, 12, 36.
- Наша Зоря*. (1920, 16 грудня), 1, 1.
- Наша Зоря*. (1921а, 24 січня), 3, 1.
- Наша Зоря*. (1921b, березень), 5.
- Наша Зоря*. (1921с, 10 березня), 6.
- Наша Зоря*. (1921d, квітень), 7–8, 25.
- Наша Зоря*. (1921е, 25 травня), 10–11, 28.
- Наша Зоря*. (1921f, липень), 13, 19.
- Наша старшина (спроба характеристики). (1921, липень). *Наша Зоря*, 13, 5.
- Нова організація. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 34.
- Павленко, М. І. (1999). *Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умов перебування (1919–1924 рр.)*. Інститут історії України НАН України.
- Панове Браття, Вояки! (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 12–13.
- Приїзд п. Головного Отамана. (1921, 15 квітня). *Наша Зоря*, 9, 18.
- Прохода (хорунжий). (1921, 25 травня). Де нормальність? *Наша Зоря*, 10–11, 35.
- Рятуйте наше юнацтво! (1921, березень). *Наша Зоря*, 5.
- Свято 1-го Універсалу. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 35.
- Свято відкриття Університету. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 33.
- Семмо, О. (1987). *Хроніка*. Інститут дослідів Волині.
- Сидоренко, Н. М. (2000). *Національно-духовне самоствердження* (Ч. 2: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919–1924). Дослідницький центр історії української преси.
- Спілка культурно-просвітних робітників в Армії УНР. (1921, квітень). *Наша Зоря*, 7–8, 23–24.
- Срібняк, І. (1997). *Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.)* [Монографія]. Видавництво імені Олени Теліги.
- Срібняк, І. (1999). Табір полонених та інтернованих вояків-українців у Ланцуті (Польща) у 1919–1921 рр. В *Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань* (с. 148–162). Поліфаст.
- Срібняк, І. (2017). Умови перебування та культурно-освітня діяльність інтернованих вояків-українців у таборі Ланцут, Польща (січень–серпень

1921) у світлі архівних документів. *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, 3, 63–72.

Срібняк, І. (2018а). Мовно-охоронна та мобілізаційна місія української періодики у таборі інтернованих вояків-українців Ланцут, Польща (травень-червень 1921 р.) *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*, 17, 348–359.

Срібняк, І. (2018б). «... Піти на зустріч всім покаліченим впливом чужої культури та допомогти їм засвоїти акорди рідної мови»: накази групі інтернованих Військ УНР як джерело для реконструкції повсякдення вояків-українців у таборі Ланцут (Польща), січень-травень 1921 р. *Етнічна історія народів Європи*, 56, 81–87.

Театр і мистецтво. (1921, квітень). *Наша Зоря*, 7–8, 25–27.

Театральний листок. (1921, 15 квітня). *Додаток до журналу «Наша Зоря»*, 9, 1–2.

Теліга, М. (1921, 25 травня). Плекай жіноцтво, рідну мову! *Наша Зоря*, 10–11, 29–31.

Тупкало (поручник). (1921, 15 квітня). Лист до редакції *Наша Зоря*. *Додаток до журналу «Наша Зоря»*, 9, 2–3.

У семи няньок — дитя без очей. (1921, 15 квітня). *Додаток до журналу «Наша Зоря»*, 9, 5–6.

Чергові кандидати в Домбію. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 36.

Шахи. (1921, червень). *Наша Зоря*, 12, 35.

Karpus, Z. (1997). *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924*. Toruń.

Sribniak, I. (2018c). *Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Łańcut*. Centrum naukowo-wydawniczy im. O.Pritsaka.

Szymanek, A. (1997). Obóz jeńców i internowanych żołnierzy ukraińskich atamana Petlury w Łancucie. In *Łańcut: Studia i szkice z dziejów miasta*. Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Wiszka, E. (2001). *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*. Toruń.

REFERENCES

- Cherhovi kandydaty v Dombiiu [Regular Candidates for Dombia]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 36 [in Ukrainian].
- Den anhela Holovnoho Otamana v Lantsuti [Angel Ataman's Day in Lancut]. (1921, May 25). *Nasha zoria*, 10–11, IV.
- Dity v nashii armii [Children in Our Army]. (1921, May 25). *Nasha zoria*, 10–11, 11 [in Ukrainian].
- Dopomoha internovanim [Assistance to Internees]. (1921, April 15). *Nasha zoria*, 9, 18 [in Ukrainian].
- Esperanto [Esperanto]. (1921b, July). *Nasha zoria*, 13, 19 [in Ukrainian].
- Esperanto [Esperanto]. (1921a, June). *Nasha zoria*, 12, 34 [in Ukrainian].
- Gimnaziia [Gymnasium]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 34 [in Ukrainian].
- Holubnycha-Shlenchak, Yu. (2020, October 29). «Vona osvityt temriavu nochi y pokazhe pravdyvi shliakhy»: vydannia taborovoho chasopysu «Nasha zoria» voiakamy internovanoi Armii UNR u taborakh Lantsut-Stshalkovo-Kalish u

Polshchi (1921–1923 rr.) [«It Will Illuminate the Darkness of Night and Show the True Ways»]: Publication of the Camp Magazine «Nasha Zoria» by Soldiers of the Interned Army of the Ukrainian People's Republic in the Camps Lantsut-Strzalkowo-Kalisz in Poland (1921–1923)]. In *Ukraina XXI stolittia: tendentsii ta perspektyvy rozvytku (novitni vyklyky)* [Ukraine of the XXI Century: Tendencies and Prospects of Development (Latest Challenges)], Proceedings of the XXI All-Ukrainian Scientific-Practical Internet Conference (pp. 65–68). Kyiv [in Ukrainian].

Karpus, Z. (1997). *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924* [Jeńcy i Internowani Russian i Ukrainian on Terrail Poland in 1918–1924]. Toruń [in Polish].

Kobzar-banduryst D. Shcherbyna sered internovanykh [Kobzar-Bandurist D. Shcherbyna Among Internees]. (1921, May 25). *Nasha zoria*, 10–11, IV [in Ukrainian].

Kontsert khoru Zbirnoi Stanytsi [Concert of the Choir of the National Village]. (1921, April 15). *Dodatok do zhurnalu «Nasha Zoria»*, 9, 5 [in Ukrainian].

Les, O. (1921, 1921, April 15). Vidpovid na lyst pana Tupkalo [Reply to Mr. Tupkalo's Letter]. *Dodatok do zhurnalu «Nasha Zoria»*, 9, 4–5 [in Ukrainian].

Na nezalezhnu presu [To the Independent Press]. (1921a, April 15). *Nasha zoria*, 9 [in Ukrainian].

Na nezalezhnu presu [To the Independent Press]. (1921b, June). *Nasha zoria*, 12, 36 [in Ukrainian].

Nasha starshyna (sproba kharakterystyky) [Our Foreman (Attempt to Characterize)]. (1921, July). *Nasha zoria*, 13, 5 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1920, December 16), 1, 1 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921a, January 24), 3, 1 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921b, March), 5 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921c, March 10), 6 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921d, April), 7–8, 25 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921e, May 25), 10–11, 28 [in Ukrainian].

Nasha zoria. (1921f, July), 13, 19 [in Ukrainian].

Nova orhanizatsiia [New Organization]. (June 1921). *Nasha zoria*, 12, 34 [in Ukrainian].

Panove Brattia, Voiaky! [Gentlemen Brothers, Soldiers!]. (1921, 15 April). *Nasha zoria*, 9, 12–13 [in Ukrainian].

Pavlenko, M. I. (1999). *Ukrainski viiskovopoloneni y internovani u taborakh Polshchi, Chekhoslovachchyny ta Rumunii: stavlennia vldy i umovy perebuвання (1919–1924 rr.)* [Ukrainian Prisoners of War and Internees in the Camps of Poland, Czechoslovakia and Romania: the Attitude of the Authorities and the Conditions of Stay (1919–1924)]. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Prokhoda (khorunzhyi). (1921, May 25). De normalnist? [Where is the Normality?]. *Nasha zoria*, 10–11, 35 [in Ukrainian].

Pryyid p. Holovnoho Otamana [Arrival of Mr. Chief Ataman]. (1921, April 15). *Nasha zoria*, 9, 18 [in Ukrainian].

Riatuite nashe yunatstvo! [Save Our Youth!]. (1921, March). *Nasha zoria*, 5 (postorinkova pahinatsiia vidsutnia) [in Ukrainian].

- Semmo, A. (1987). *Khronika* [Chronicles]. Instytut doslidiv Volyni [in Ukrainian].
- Shakhy [Chess]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 35 [in Ukrainian].
- Spilka kulturno-prosvitnykh robotnykiv v Armii UNR [Union of Cultural and Educational Workers in the Army UNR]. (1921, April). *Nasha zoria*, 7–8, 23–24 [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (1997). *Obezzbroiena, ale neskorena: Internovana Armii UNR u taborakh Polshchi y Rumunii (1921–1924 rr.)* [Disarmed, But Unconquered: The Interned Army of the Ukrainian People's Republic in the Camps of Poland and Romania (1921–1924)] [Monograph]. Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (1999). Tabir polonenykh ta internovanykh voiakiv-ukraintsiv u Lantsuti (Polshcha) u 1919–1921 rr. [Camp of Captured and Interned Ukrainian Soldiers in Lancut (Poland) in 1919–1921]. In *Symon Petliura u konteksti ukrainskykh natsionalno-vyzvolnykh zmahaniy* [Simon Petliura in the Context of Ukrainian National Liberation Struggles] (pp. 148–162). Polifast [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (2017). Umovy perebuvannia ta kulturno-osvitnia diialnist internovanykh voiakiv-ukraintsiv u tabori Lantsut, Polshcha (sichen–serpen 1921) u svitli arkhivnykh dokumentiv [Conditions of Stay and Cultural and Educational Activities of Interned Ukrainian Soldiers in the Lantsut Camp, Poland (January–August 1921) in the Light of Archival Documents]. *Bulletin of the Cherkasy University. Series: Historical Sciences*, 3, 63–72 [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (2018a). Movno-okhoronna ta mobilizatsiina misiia ukrainskoi periodyky u tabori internovanykh voiakiv-ukraintsiv Lantsut, Polshcha (traven–cherven 1921 roku) [Linguistic Protection and Mobilization Mission of Ukrainian Periodicals in the Camp of Interned Ukrainian Soldiers Lancut, Poland (May–June 1921)]. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*, 17, 348–359 [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (2018b). «...Pity na zustrich vsim pokalichenym vplyvom chuzhoi kultury ta pomohty yim zasvoity akordy ridnoi movy»: nakazy hrupi internovanykh Viisk UNR yak dzherelo dlia rekonstruktsii povsiakdennia voiakiv-ukraintsiv u tabori Lantsut (Polshcha), sichen–traven 1921 roku [“... Meet all the Crippled Influences of Another Culture and Help them Learn the Chords of the Native Language»: Orders to a Group of Interned Troops of the UPR as a Source for the Reconstruction of Everyday Life of Ukrainian Soldiers in the Lantsut Camp (Poland), January–May 1921]. *Ethnic History of European Nations*, 56, 81–87 [in Ukrainian].
- Sribniak, I. (2018c). *Encyklopedia jeniectwa: ukrainski Łancut* [Jenico Encyclopedia: Ukrainian Łancut]. Centrum naukowo-wydawniczy im. O.Pritsaka [in Polish].
- Sviato 1-ho Universalu [Holiday of the 1st Universal]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 35 [in Ukrainian].
- Sviato vidkryttia Universytetu [Celebration of the Opening of the University]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 33 [in Ukrainian].
- Sydorenko, N. M. (2000). *Natsionalno-dukhovne samostverdzhennia* [National-Spiritual Self-Affirmation] (Pt. 2: Presa internovanykh ukraintsiv ta tsyvilnoi emihratsii (Chekhii, Polshcha, Rumunii, Yehypet, 1919–1924) [The Press of Interned Ukrainians and Civil Emigration] (Czech Republic, Poland, Romania, Egypt, 1919–1924)]. *Doslidnytskyi tsentr istorii ukrainskoi presy* [in Ukrainian].
- Szymanek, A. (1997). Obóz jeńców i internowanych żołnierzy ukraińskich atamana Petlury w Łancucie [Camp of Prisoners and Interned Soldiers of Ukrainian Ataman Petlury in Love]. In *Łancut: Studia i szkice z dziejów miasta* [Łancut: Studies and

- Sketches from the History of the City]. Wyższej Szkoły Pedagogicznej [in Polish].
- Teatr i mystetstvo [Theater and Art]. (1921, April). *Nasha zoria*, 7–8, 25–27 [in Ukrainian].
- Teatralnyi lystok [Theatrical Leaflet]. (1921, April 15). *Dodatok do zhurnalu «Nasha zoria»*, 9, 1–2 [in Ukrainian].
- Teliha, M. (1921, May 25). Plekai zhinotstvo, ridnu movu! [Cherish Femininity, Native Language!]. *Nasha zoria*, 10–11, 29–31 [in Ukrainian].
- Tupkalo (poruchnyk). (1921, April 15). Lyst do redaktsii Nasha zoria [Letter to the Editors of Our Star]. *Dodatok do zhurnalu «Nasha Zoria»*, 9, 2–3 [in Ukrainian].
- U semy nianok — dytia bez ochei [Seven Nannies have a Child Without Eyes]. (1921, April 15). *Dodatok do zhurnalu «Nasha Zoria»*, 9, 5–6 [in Ukrainian].
- V Lantsuti [In Lancut]. (1921, March). *Nasha zoria*, 5 [in Ukrainian].
- V taborakh [In the Camps]. (1921, March). *Nasha zoria*, 5 [in Ukrainian].
- Valianyuk, H. (1921, July). Nadii i zhyttia [Hopes and Life]. *Nasha zoria*, 13, 15–16 [in Ukrainian].
- Vid redaktsii [From the Editors]. (1921, April 15). *Nasha zoria*, 9, 20 [in Ukrainian].
- Viiskova kooperatsiia ta yii zavdannia [Military Cooperation and Its Tasks]. (1921, July). *Nasha zoria*, 13, 3 [in Ukrainian].
- Vishka, O. (2002). *Prasa ukraïnskoi emihratsii v Polshchi (1920–1939 rr.): Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia* [Press of Ukrainian Emigration in Poland (1920–1939): Historical and Bibliographic Research]. Lvivska oblasna drukarnia [in Ukrainian].
- Wiszka, E. (2001). *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939* [Press Emigracjada Ukrainianskiego in Poland 1920–1939]. Toruń [in Polish].
- Z Universytetskoho zhyttia [From University Life]. (1921, June). *Nasha zoria*, 12, 34–35 [in Ukrainian].
- Z zhyttia taboru [From the Life of the Camp]. (1921, January 24). *Nasha zoria*, 3 [in Ukrainian].
- Zasnuvannia viiskovoho fakultetu pry Narodnomu Universyteti [Establishment of the Military Faculty at the People's University]. (1921, July). *Nasha zoria*, 13, 18–19 [in Ukrainian].
- Zhyttia taboru [Camp Life]. (1921, April 15). *Nasha zoria*, 9, 17 [in Ukrainian].
- Zhyva hazeta [Living Newspaper]. (1921, May 25). *Nasha zoria*, 10–11, 28 [in Ukrainian].
- Zydz kult[urno]-prosvit[nikh] robitnykiv [Congress of Cultural and Educational Workers]. (1921, April 15). *Nasha zoria*, 9, 18 [in Ukrainian].
- Zydz kult[urno]-prosvitnikh robitnykiv armii UNR [Congress of Cultural and Educational Workers of the Army UNR]. (1921, May 25). *Nasha zoria*, 10–11, 26–27 [in Ukrainian].